

Kaatje Klank

Een wetenschappelijk ondersteunde methode om de articulatie en het klankbewustzijn te stimuleren bij 4-jarige kleuters

Kaatje Klank

Een wetenschappelijk ondersteunde methode om de articulatie en het klankbewustzijn te stimuleren bij 4-jarige kleuters

Lieve Van Severen¹, Sanne Feryn¹, Helena Taelman¹, Inge Zink²

Met dank aan masterstudenten LAW Jana Buntinx Elien De Brone, Saartje De Pauw, Jana Goffin, Famke Jansen, Erica Theys, Saartje Vanderbiest, Ans Vandensande voor de testing.

Met dank aan Dirk Smits voor statistische ondersteuning.

¹ Lerarenopleiding 'bachelor in het onderwijs: kleuteronderwijs', Odisee

² ExpORL, Dept. Neurowetenschappen, Faculteit Geneeskunde KU Leuven;
MUCLA UZ Leuven

Kaatjes menu

- **Achtergrond**
- Methode 'Kaatje Klank'
- Praktijkonderzoek
- Dankwoord

Alle kleuters naar de logopedist!

De Standaard - 04/05/2011 – Kaatje De Coninck

In twaalf jaar tijd is het aantal terugbetalingen voor logopedie met meer dan 40 procent gestegen. Vooral kleuters hebben blijkbaar steeds meer spraakstoornissen.

arie kievit/Hollandse Hoogte

Andere moedertaal?

Aissa (5j) heeft een andere moedertaal.

Zij vervangt vaak woorden:
bv 'boten' ipv 'botten'.

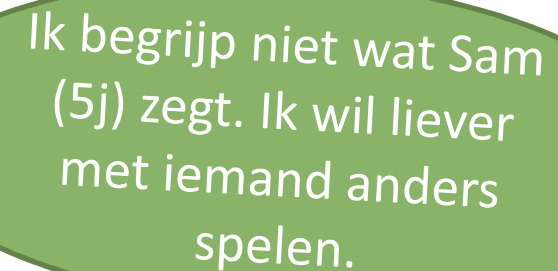
Uitdagingen:

- /p/ - /b/ pet – bed (Marokkaans)
- klinkers
- medeklinkerclusters: **minst**, **volst**, **hardst**, **kerststronk**

Gevolgen van uitspraakproblemen

risico op leesmoeilijkheden

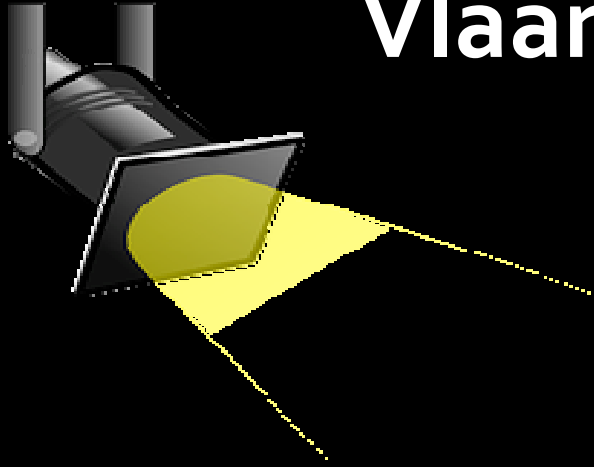
sociale en emotionele gevolgen

Ik begrijp niet wat Sam (5j) zegt. Ik wil liever met iemand anders spelen.

o.a. Catts, 1997; Foy & Mann, 2012; (McDowell, Lonigan, & Goldstein 200; Peeters e.a., 2009; Raitano e.a., 2004; van Druenen e.a., 2012Guralnick,1997;

Huidige taaldidactiek in het Vlaamse kleuteronderwijs

Klankbewustzijn
Klankarticulatie

woordenschat
verhalen
functionele & visuele
lees- en schrijftaken (3de KK)

Doel

1. methodiek ontwikkelen om

uitspraak te verfijnen
klankbewustzijn te stimuleren

2. effect van methode onderzoeken op

articulatievaardigheden
vroegle leesvaardigheden

Vroege interventie loont!

tweede kleuterklas

Almost & Rosenbaum (1997); Ehri et al. (2001); Bonset & Hoogeveen (2012)

Kaatjes menu

- Achtergrond
- **Methode 'Kaatje Klank'**
- Praktijkonderzoek
- Dankwoord

Onderzoeksvraag 1

Welke correcties en toevoegingen zijn nodig om de gangbare taaldidactiek uit te breiden met een wetenschappelijk onderbouwde methodiek, zodat de kleuteronderwijzers planmatig en doelgericht de articulatorische ontwikkeling en de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn van alle kleuters kunnen stimuleren?

Literatuurstudie

- *Effectieve methodes op basis van meta-analyses en RCT-studies*
- *Toepasbaar in kleine & grote groep*
- *Vergt geen te specialistische kennis*

(Overzicht: Baker & McLeod, 2011)

NIET

Lof en Watson (2008): Mondmotorische spelletjes, als de enige methode, veranderen geen spraakklankproducties. Er is evidentie dat mondmotorische spelletjes irrelevant zijn voor de spraakvaardigheden wanneer ze gecombineerd worden met andere methodes.

WEL

1. Handpop

Instructie =
speels, interactief en sociaal

(Yopp H. en Yopp R., 2000)

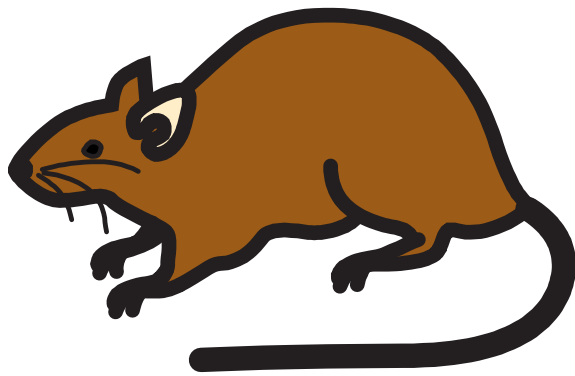
2. Hiërarchie

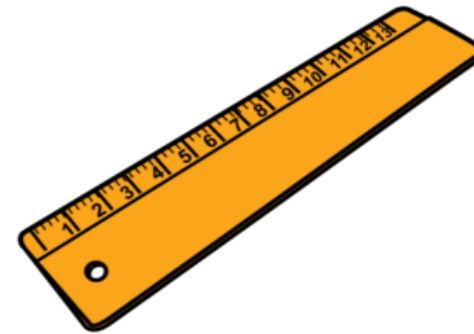
(Van Riper, 1939; Stes, 1997/2005)

3. Minimale woordparen

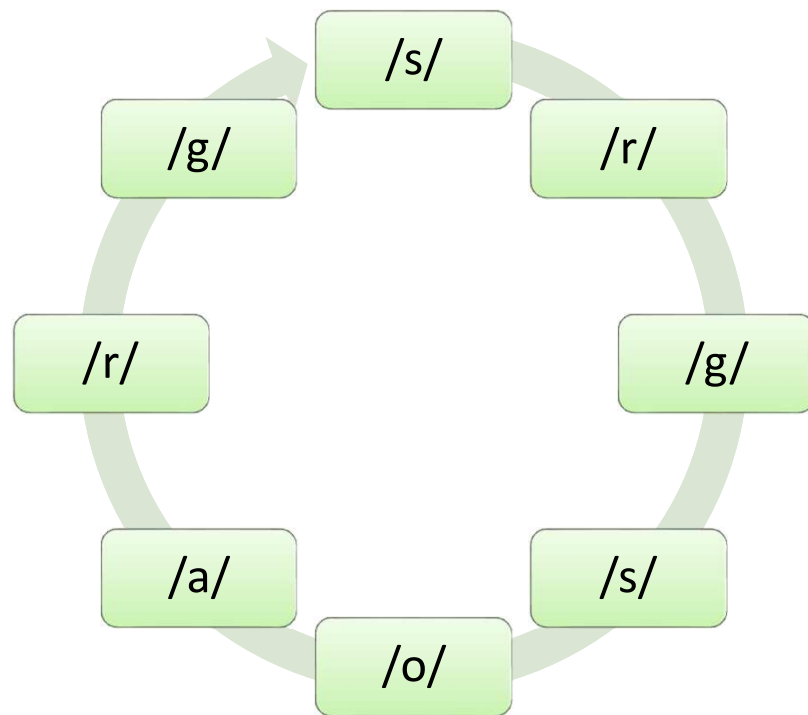
rat

lat

(Crosbie, Holm, & Dodd, 2005; Dodd et al., 2008 ;
Ruscello, Cartwright, Haynes, & Schuster, 1993; Tyler, Edwards, & Saxman, 1987)

4. Cyclus

Moeilijkheidsgraad opbouwen:

Klankpositie in het woord
begin > einde > midden

Klankklasse - sonoriteit
 $/s/ > /r/ > /o/$

(zie de Graaff, Hasselman, Verhoeven, & Bosman, 2011)

Dia 18

LVS8 Lieve Van Severen; 6/06/2016

LVS9 Lieve Van Severen; 6/06/2016

5. Luisteren

(Rvachew, Nowak, & Cloutier, 2004)

6. Articulatie

Boyer & Ehri (2011)

7. Klankbewustzijn

Ontluikende geletterdheid

Fonologisch bewustzijn

Fonemisch bewustzijn
= klankbewustzijn

Meest kritieke predictor voor leesontwikkeling

(Ehri et al., 2001; Gillon, 2005; Hulme et al., 2002; Yeh, 2003; Schneider et al., 1997; Ukrainetz et al., 2011).

Klankbewustzijn of het fonemisch bewustzijn is één van de belangrijkste leesvoorwaarden.

Stelling: Als je het klankbewustzijn van kleuters wilt oefenen, start je met grotere eenheden zoals lettergrepen, vooraleer je naar kleinere eenheden, namelijk de klanken, gaat.

Voorbeeld:

2KK: klap het woord 'Sinterklaas' in stukjes: Sin-ter-klaas

3KK: Klap het woord 'piet' in klanken: p-ie-t

FOUT volgens Ukrainetz & collega's (2011):

klankniveau

→ positief effect op fonemisch bewustzijn & lezen

lettergreepniveau

→ van weinig belang voor lezen

→ geen bijkomend positief effect op klankbewustzijn van kls

→ verwarrend

(Ukrainetz, Nuspl, Wilkerson & Beddes, 2011)

Fonemisch bewustzijnstaken 2de KK → 3KK

- **Bewustzijn van de eerste klank**

→ Hoor je de klank /s/ in Sint?

→ Zoek woorden (voorwerpen/namen) met de klank /s/

- **Auditieve synthese**

→ /s/ /o/ /k/, welk woord is dit?

- **Auditieve analyse**

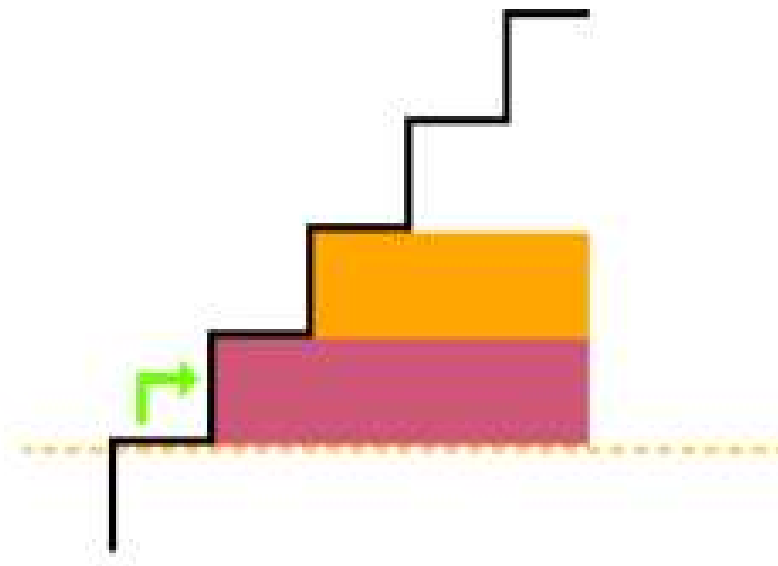
→ Hoeveel klankjes hoor je in /sok/?

(+ korter of langer dan /stok/?)

Hesketh, Dima, & Nelson (2007); Denne, Langdown, Pring, & Roy (2005)

MIJN KLEUTERS KUNNEN DIT NOG NIET!!

8. Scaffolding

- = Huidig niveau
- = Zone van de naaste ontwikkeling
- = Te hoog niveau
- ↗ = Scaffolding

Scaffolding

Intense begeleiding

Vb. Hoor de klank /s/ in sok, sss ok? Kijk naar mijn mond. Sss ok. Iedereen: sss ok. Hoor de klank /s/ in sok, sss ok? Ja, ik hoor /s/ in sss ok. Iedereen: sss ok.

Dia 27

FM39

Vragen aan Sanne of ze dit samen met het publiek wil uitvoeren (zie notities)

Fergie Martens; 21/10/2015

HOE SCAFFOLDEN/ BEGELEIDEN ?

- Herhalen
- Langzaam zeggen
- Nadruk op klank leggen
- Zeggen om naar mondbeeld te kijken
- Samen klank en woord zeggen
- Modeling
- Stelselmatig afbouwen

McGee & Ukrainetz (2009)

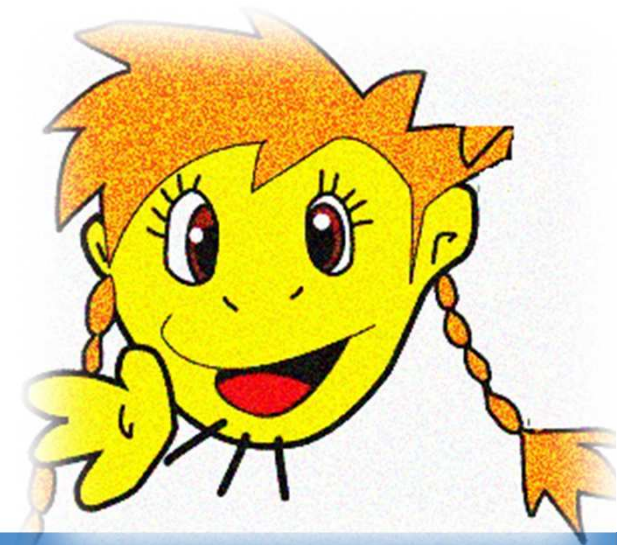
Hoor je de klank /s/ in sok, sss ok?
Kijk naar mijn mond. Sss ok.

Iedereen: sok.

Hoor de klank /s/ in sok, sss ok?

Ja, ik hoor /s/ in sss ok.

Iedereen: sok.

Scaffolding

Matige begeleiding

Vb. Hoor je de klank /s/ in sok, sss ok? (wijs naar je mond) Iedereen: sssok. Hoor je de klank /s/ in sok, sss ok? (3 sec. pauze, kleuters laten antwoorden met duim) Ja, we horen /s/ in sssok.

Dia 29

FM40

Idem vorige slide

Fergie Martens; 21/10/2015

Scaffolding

Lichte begeleiding

Vb. Hoor je de klank /s/ in sok, sssok? Iedereen: sssok.
(3 sec. pauze, kleuters laten antwoorden met duim).
Ja, we horen de klank /s/ in sok.

Dia 30

FM41

Idem vorige slide

Fergie Martens; 21/10/2015

Scaffolding

Geen begeleiding

Vb. Hoor je de klank /s/ in sok? Iedereen: sok. (3 sec. pauze, kleuters laten antwoorden met duim).
Ja, we horen /s/ in sok.

Dia 31

FM42

Idem vorige slide

Fergie Martens; 21/10/2015

Scaffolding bij auditieve analyse

Vb. We tellen de klankjes in het woord /sok/. Hoeveel klankjes hoor je in /sok/? /s/ /o/ /k/ (ko telt mee met de vingers). Zeg maar mee: /s/ /o/ /k/ (samen, ko steekt vingers omhoog). Doe maar mee met de vingers: /s/ /o/ /k/ (samen opzeggen + meetellen met vingers). Hoeveel klankjes hoor je? (kls antwoorden met 'drie')

Scaffolding door woord- en klankkeuze

Moeilijkheidsgraad opbouwen:

Klankpositie in het woord

begin > einde > midden

Klankklasse - sonoriteit

bv in woordbegin: /s/ > /p/

9. Taalfeedback

Positieve feedback

Impliciete feedback

Expliciete (neutrale) feedback

` Ik denk dat ik Katje gehoord heb, of bedoel je Kaatje?

(Dean, Howell, Waters & Reid, 1995)

10. Oefenkansen

kort

frequent

niet frustreren

(Allen, 2013)

Kaatjes menu

- Achtergrond
- Didactische principes
- **Methode 'Kaatje Klank'**
- Praktijkonderzoek
- Dankwoord

Opbouw van Kaatje Klank

12 uitgewerkte
klankschema's

60 lesfiches

5 spelfiches

didactische
materialen

Klank	Veel voorkomende fout	Doelgroep
/s/	Verkeerde tongpositie (bv tussen de tanden) = lispelen	Veel voorkomende fout bij Nederlandstalige kleuters
/r/	Vervangen door /l/ of /j/, weggelaten	Veel voorkomende fout bij Nederlandstalige kleuters
/g/	Vervangen door /h/, /y/ of /k/	Veel voorkomende fout bij Nederlandstalige kleuters door dialectinvloed. Ook voor Franstalige kleuters komen fouten tegen de uitspraak voor. ³
/A/	Vervangen door /o/ of /aa/	Veel voorkomende fout bij anderstalige kleuters (bv in Oost-Europese of Noord-Afrikaanse taal zoals Roemeens, Albanees, Arabisch.) ³
/O/	Vervangen door /a/, /u/ of /oo/	Veel voorkomende fout bij anderstalige kleuters (bv in Oost-Europese of Noord-Afrikaanse taal zoals Roemeens, Albanees, Arabisch)
Medeklinker-clusters met /s/, /r/, /g/	Gereduceerd tot één medeklinker, bv kaars wordt kaas	Veel voorkomende fout bij Nederlandstalige en anderstalige kleuters

Supporting Oral Language and Vocabulary via Shared Book Reading Practice

Dr. Sharolyn D. Pollard-Durodola | University of Denver

Pollard-Durodola, S.D., Gonzalez, J. E., & Simmons, D. C., and Simmons, L. (in Press) Accelerating Content Vocabulary via Shared Book Reading. Bro

		MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
Klankpositie		/s-/ woordbegin	/s-/ woordbegin	/s-/ woordbegin	/s-/ woordbegin	/s-/ woordbegin
Minimale woordparen		Sint - wind sok - rok	Sint - wind sok - rok	Sint - wind sok - rok cent - tent	Sint - wind sok - rok cent - tent	Sint - wind sok - rok cent - tent
Organisatie		grote groep	grote groep	grote groep	grote groep	Activiteit in kleine groep
Verloop activiteit	INLEIDING	⌚ 3 min 1. Spreekopwarmer	⌚ 2 min 1. Spreekopwarmer 2. wachtwoord	⌚ 2 min 1. Spreekopwarmer 2. wachtwoord	⌚ 2 min 1. Spreekopwarmer 2. wachtwoord	⌚ 1 min 1. Spreekopwarmer 2. wachtwoord
	MIDDEN (minimale woordparen)	⌚ 12 min 1. luisteren: anekdote 2. woorddefinitie & vragen 3. foneemdetectie met INTENSE BEGELEIDING	⌚ 12 min 1. woorddefinitie & beweging 2. luisteren: bewegingsspel 3. foneemdetectie met MATIGE BEGELEIDING	⌚ 10 min 1. luisteren: anekdote 2. woorddefinitie & vragen 3. foneemdetectie met MATIGE BEGELEIDING	⌚ 12 min 1. woorddefinitie & beweging 2. luisteren: bewegingsspel 3. foneemdetectie met LICHT BEGELEIDING	⌚ 12 min 1. woorddefinitie: raadsel 2. foneemdetectie met MATIGE BEGELEIDING
	SLOT	⌚ 1 min 1. Spreekafsluiter	⌚ 1 min 1. Spreekafsluiter 2. wachtwoord	⌚ 1 min 1. Spreekafsluiter 2. wachtwoord	⌚ 1 min 1. Spreekafsluiter 2. wachtwoord	⌚ 2 min 1. Spreekafsluiter 2. wachtwoord 3. Naar de SWP
	TOTALE DUUR	⌚ 16 min	⌚ 15 min	⌚ 13 min	⌚ 15 min	⌚ 15 min

Dia 40

FM12

Indien het de bedoeling is om dit gedetailleerd weer te geven, beter via excel. Anders kan het publiek dit waarschijnlijk niet lezen

Fergie Martens; 19/10/2015

		MAANDAG
Klankpositie		/s-/ woordbegin
Minimale woordparen		Sint - wind sok - rok
Organisatie		grote groep
Verloop activiteit	INLEIDING	⌚ 3 min 1. Spreekopwarmer
	MIDDEN (minimale woordparen)	⌚ 12 min 1. luisteren: anekdote 2. woorddefinitie & vragen 3. foneemdetectie met INTENSE BEGELEIDING
	SLOT	⌚ 1 min 1. Spreekafsluiter
	TOTALE DUUR	⌚ 16 min

Les 1.1: Wie is Kaatje Klank?

Materiaal: koffer, Kaatje Klank, prenterhouder/tafeltje, prenten 1/2/4/6, naamsymbolen van de kls, een sok

INLEIDING

1. Spreekopwarmer

3 min

- Ko: Hé, ik hoor een geluid, een zacht geluid. 'Ssssst'. Laten we het allemaal stil maken. 'Ssssst'. Doe maar mee. Horen jullie het geluid ook?
De kleuteronderwijzeres (ko) wijst naar de koffer en zingt zachtjes het opruimlied. Ze zingt geen woorden, maar vervangt de woorden door /s/.
- Ko: Het geluid komt uit die koffer. Laten we kijken wat er in de koffer zit.
Ko haalt een pop 'Kaatje Klank' (KK) tevoorschijn en speelt een toonaalje.
- Ko: Hé, wie ben jij?
KK: Goemorgen juf en vriendjessss. Ik ben Kaatje Klank.
Ko: Dag Kaatje Klank. Ik ben juf xxx en dit zijn de vriendjes van de tweede kleuterklas. Wij hoorden een vreemd geluid. Wat was dat?
KK: Oh, ik was een liedje aan het zingen. Luister maar!
KK zingt opnieuw het opruimlied, maar dan met de klank /s/.
- KK: Ik vind klanken ssssuper. Deze week vind ik de klank /s/ ssssuper. /s/ zoals in sssssssslang, of /s/ van 'sst, stil zijn. Doen jullie mee? (slang nadoen en sst)
- Ko: /s/ is een ssssuperklank, want je kan die heel lang maken: sssssssssssss. Kunnen jullie dit ook? We maken samen een hele lange /s/, zo lang mogelijk. Samen (2x)
- KK: Wat knap! Kunnen jullie ook een hele korte /s/ zeggen? Samen (2x)

MIDDEN: Minimale woordparen

1. Luisteren: anekdote

2 min

- Prent P1 en P2 liggen naast elkaar op de grond, zichtbaar voor alle kleuters.
- KK: Ik wil jullie een verhaal vertellen. Gisteren heb ik Zwarte piet en de wind gezien (P1). De wind zat op zijn paard/ezel en hij had een lange rode mantel aan.
PAUZE (kleuters reageren)
- Ko: Kaatje Klank, wij hoorden wwind. Bedoel je sssint (P1)?
KK: Oh ja ja, dat bedoel ik. Ik bedoel wind, euh nee, sssint.
KK: En de sssint had een cadeautje voor me mee. Kijk eens, een rok (P2)! Mooi hé! Die rok zal mooi passen aan mijn voet.
PAUZE (kleuters reageren)
- Ko: Hé dat is vreemd. Een rok aan jouw voet? Je zei 'rrrok', maar bedoel je sssok (P2)?
KK: Ja, dat bedoel ik. Ik bedoel rok, eh nee, sssok. Een sok aan mijn voet.

2. Woorddefinitie & vragen

4 min

Welke woorden hebben we geleerd?

- P1: Dit is de Sint (wijs naar de prent, nadruk op s). De Sint is een man die speelgoed aan de kinderen geeft.
Wie is dit? (wijs naar de prent) Iedereen samen: 'Sint'.
= Komt/ kwam de Sint in de klas? 2 kls aanduiden om te antwoorden
- P2: Dit is een sok (wijs naar de prent, nadruk op s). Een sok lijkt op een kous. Je doet een sok aan jouw voet.
Wat is dit? (wijs naar de prent) Iedereen: 'sok'.

INLEIDING

1. Spreekopwarmer

3 min

Ko: Hé, ik hoor een geluid, een zacht geluid. 'Ssssst'. Laten we het allemaal stil maken. 'Ssssst'. Doe maar mee. Horen jullie het geluid ook?

De kleuteronderwijzeres (ko) wijst naar de koffer en zingt zachtjes het opruimlied. Ze zingt geen woorden, maar vervangt de woorden door /s/.

Ko: Het geluid komt uit die koffer. Laten we kijken wat er in de koffer zit.

Ko haalt een pop 'Kaatje Klank' (KK) tevoorschijn en speelt een toetsje.

Ko: Hé, wie ben jij?

KK: Goedemorgen juf en vriendjessss. Ik ben Kaatje Klank.

Ko: Dag Kaatje Klank. Ik ben juf xxx en dit zijn de vriendjes van de tweede kleuterklas.

Wij hoorden een vreemd geluid. Wat was dat?

KK: Oh, ik was een liedje aan het zingen. Luister maar!

KK zingt opnieuw het opruimlied, maar dan met de klank /s/.

KK: Ik vind klanken ssssuper. Deze week vind ik de klank /s/ sssuper. /s/ zoals in sssssssslang, of /s/ van 'sst, stil zijn'. Doen jullie mee? (slang nadoen en sst)

Ko: /s/ is een sssuperklank, want je kan die heel lang maken: sssssssssssss. Kunnen jullie dit ook? We maken samen een hele lange /s/, zo lang mogelijk. Samen (2x)

KK: Wat knap! Kunnen jullie ook een hele korte /s/ zeggen? Samen (2x)

INSPIRATIEFILMPJE

Verwerkingsactiviteiten in kleine groep

Verwerkingsactiviteiten in kleine groep

Verwerkingsactiviteiten in kleine groep

Verwerkingsactiviteiten in kleine groep

Kaatjes menu

- Achtergrond
- Methode 'Kaatje Klank'
- **Praktijkonderzoek**
- Dankwoord

Onderzoeksvraag

Kunnen we een **waarneembaar effect** meten van de toepassing van deze spraakdidactiek in de kleuterklas **op de spraakvaardigheden en/of het fonemisch bewustzijn** van de kleuters?

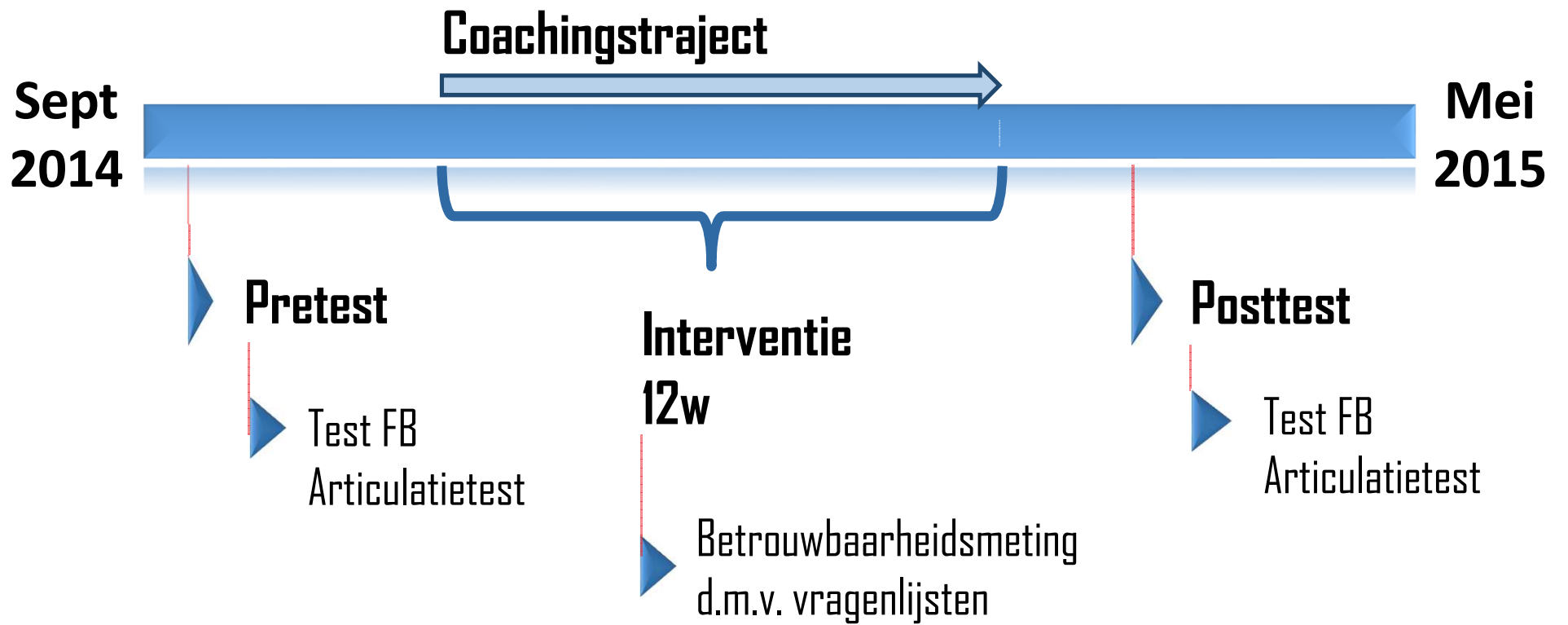

Methode

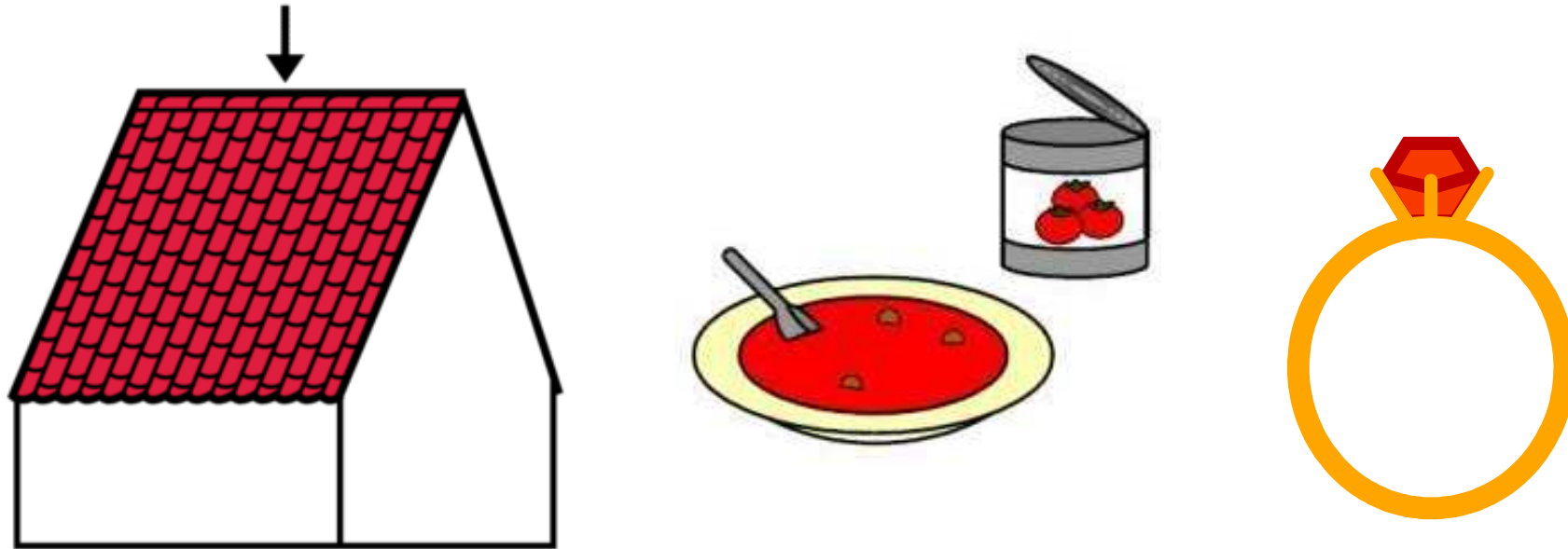
Kaatje Klank	Controlegroep
<ul style="list-style-type: none"> • zes klassen (2KK) • Vlaanderen en Brussel • 93 kleuters • Gem 4;9 jaar • 46% anderstalig • 29% lage SES	<ul style="list-style-type: none"> • vijf klassen (2KK) • Vlaanderen en Brussel • 78 kleuters • Gem 4;9 jaar • 46% anderstalig • 17% lage SES

Voorwaarden deelname project

- Toestemming ouders
- > 1 jaar Nederlandstalig onderwijs
- Niet in logopedische behandeling
- Geen jaar gedubbeld
- Regelmatig aanwezig op school

Test 'fonemisch bewustzijn'

Test 'fonemisch bewustzijn'

A. Foneemherkenning			
VB	s – sok tent rat		
Oefen	s – kaak kaas boot		
01	s – dak soep ring	1	0
02	s – wip rug vaas	1	0
03	s – ster kleed brood	1	0
04	r – bed touw roos	1	0
05	r – deur buik geel	1	0
06	r – stoel bril bloem	1	0
07	x – geit bal zeep	1	0
08	x – neus weg vuur	1	0
09	x – knoop blauw groot	1	0
10	o – rook pop man	1	0
11	o – klok broek trein	1	0
12	a – kip bal neus	1	0
13	a – brief stok slak	1	0
14	m – muis boot lip	1	0
15	m – zon leeuw kam	1	0
		Ruwe score	/15

Articulatietest

Articulatie					
NAAM KIND:.....			ONDERZOEKSDATUM:.....		
SCHOOL:.....			NAAM ONDERZOEKER:.....		
KLAS:.....					
A. Pseudowoorden					
		Fonetisch		Score	
Oefen	pif - pif				
Oefen	mip - mip				
01	sunk - sΛηk		s	1	0
			Λ	1	0
02	kliss - klis		ɪ	1	0
			s	1	0
03	scheim - sxeim		sx	1	0
04	keuns - kθns		ns	1	0
05	rong - rɔŋ		r	1	0
			ɔ	1	0
06	vlur - vlAr		Λ	1	0
			r	1	0
07	bripp - briɸ		br	1	0
			ɪ	1	0
08	dark - dark		a	1	0
			rk	1	0

Articulatietest

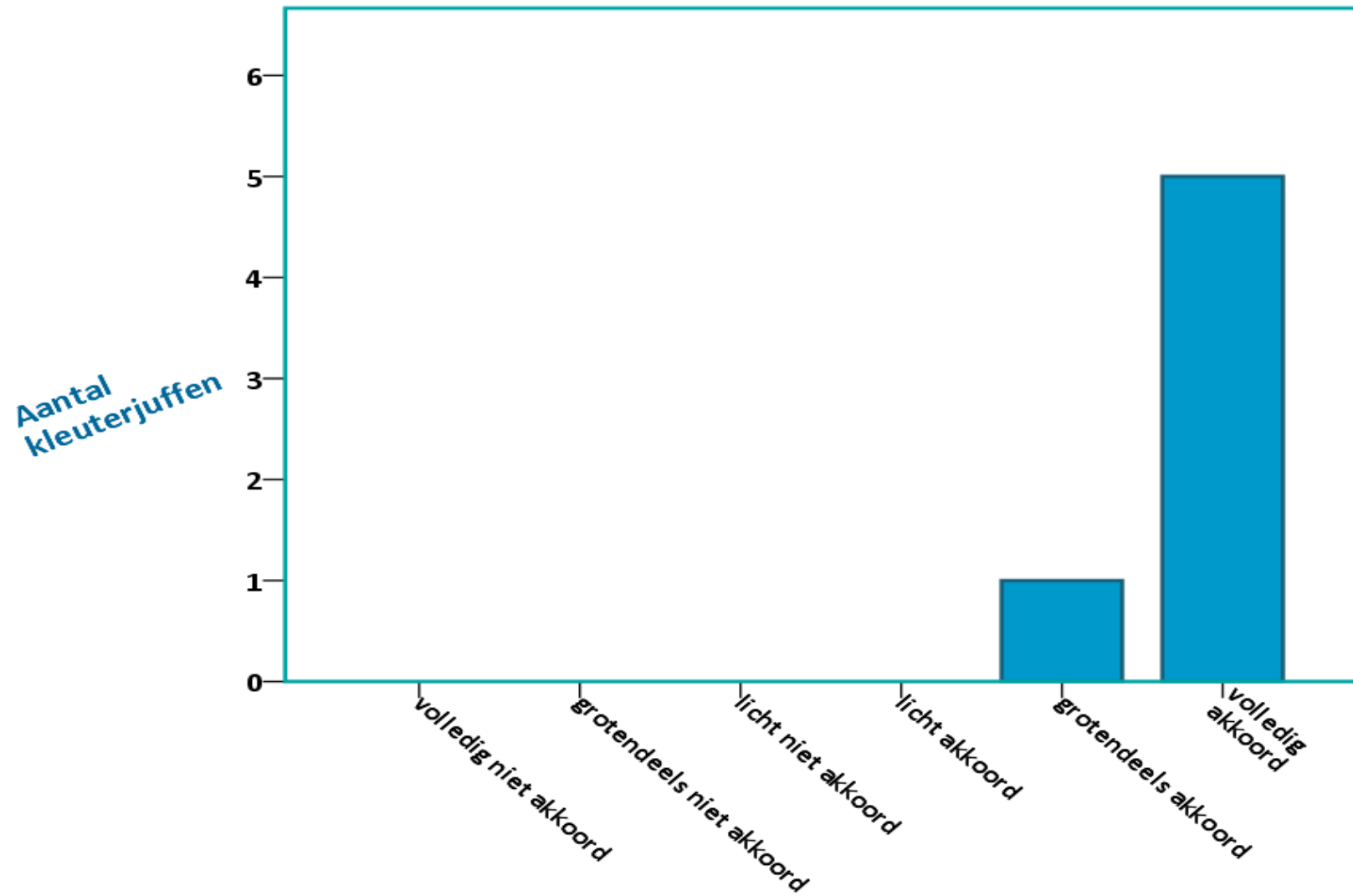

Eindevaluatie

Anonieme online bevraging
over Kaatje Klank
bij deelnemende juffen

Ingeschatting belangstelling van kleuters

Deelname aan het project is leuk voor de kleuters

Kaatje Klank als spilfiguur

“Kaatje klank krijgt een steeds grotere rol in het klasgebeuren. Kinderen maken tekeningen voor haar, willen iets vertellen, willen haar meenemen om te spelen in de klas,...” (Juf Hilde)

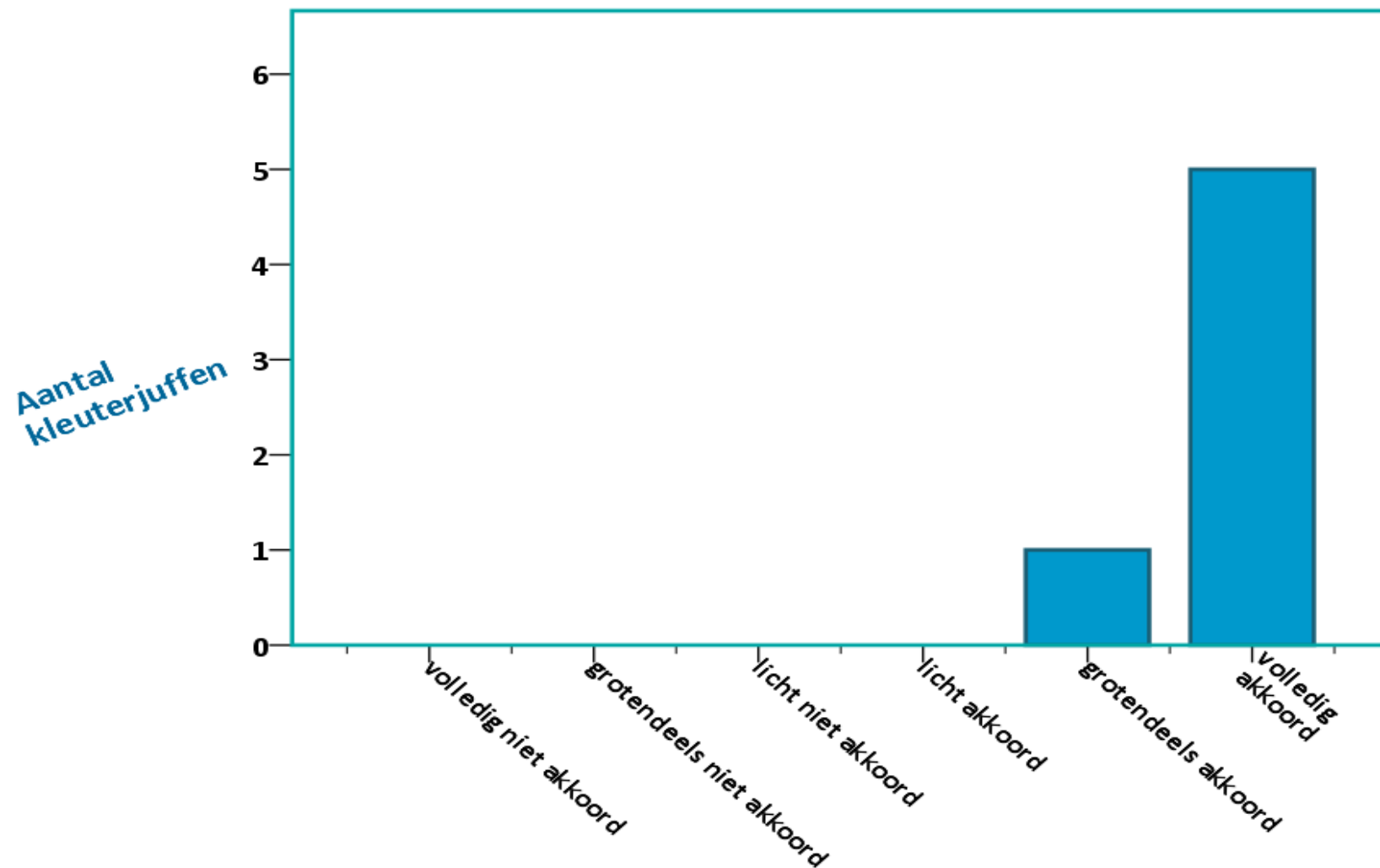
De anekdotes waarin Kaatje zich vergist

“De anekdotes zijn ‘het’ onderwerp tijdens de SWP.” (Juf Leen)

“De kinderen zijn benieuwd naar nieuwe verhalen en anekdotes (ze spelen bv. nog vaak het verhaal na van het gat in de tas). Ze verlangen al naar de foutjes die Kaatje maakt en verbeteren haar direct. Dat is iets dat hen echt boeit, nieuwsgierig maakt,...”

(juf Christien en juf Hilde, 2^e kleuterklas)

Ingeschatte effectiviteit: Heeft KK effect op het **foneembewustzijn**?

Verbetering fonemisch bewustzijn bij kleuters.
De methode werkt.

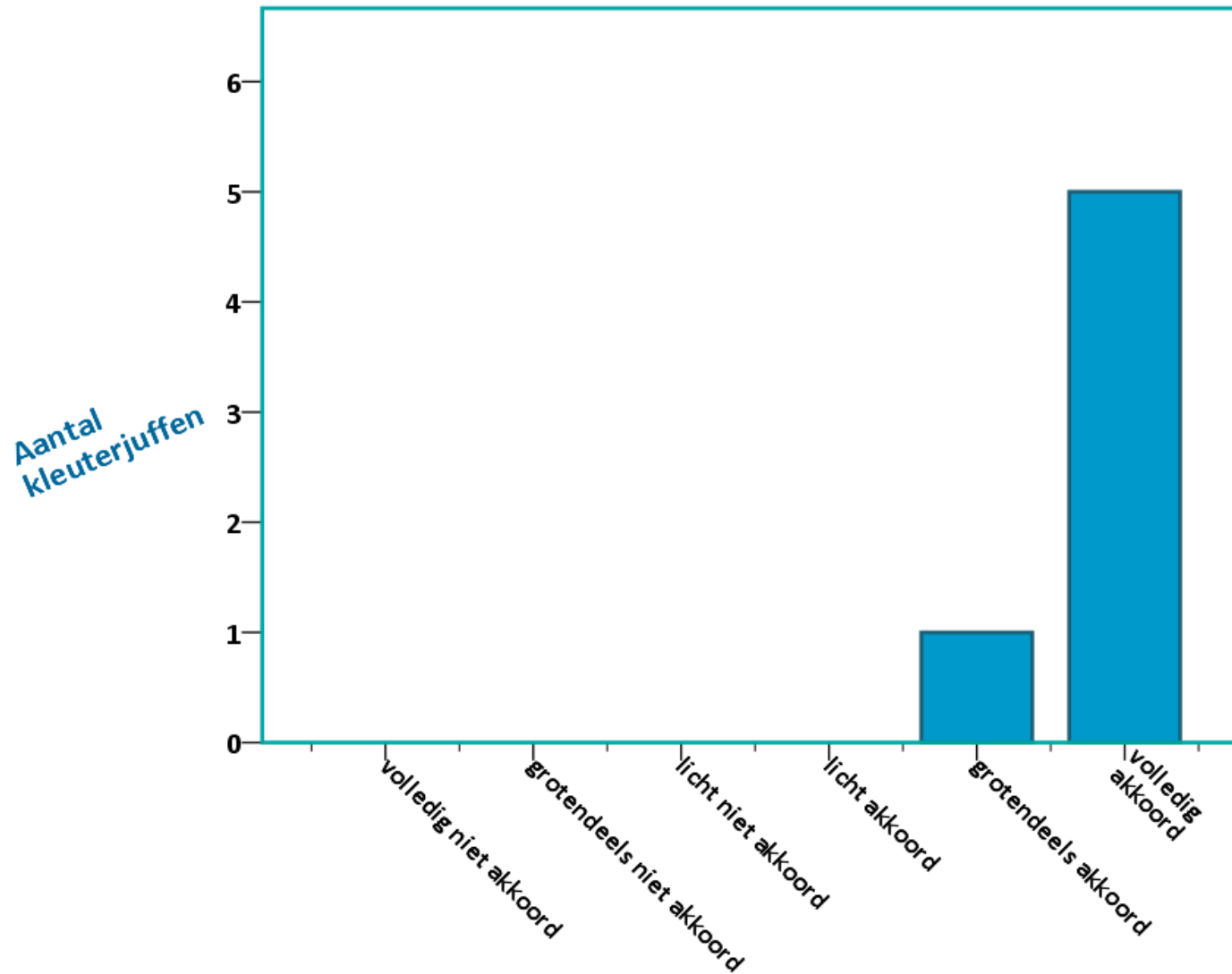
“De kleuters kunnen beter klanken horen en ontdekken in woorden dan ik gedacht had.”

(Juf Leen)

“De kinderen hadden het al vlug door wat de bedoeling van deze week was en zochten spontaan in de eigen naam al de /rrrrr/.”

(Juf Hilde)

Ingeschatte effectiviteit: Heeft KK effect op het foneembewustzijn?

Kleuters zijn sneller met klanken bezig op andere momenten.

Heeft KK effect op het foneembewustzijn?

“De kleuters in de SWP vonden ook spontaan /s/ in woorden. Ze vroegen ook om in hun naam of de naam van hun mama de klank /s/ of /r/ te definiëren.” (Juf Els)

“Kleuters denken soms na over andere woorden en merken op dat ze dezelfde klankjes horen.” (Juf Sofie)

Testresultaten

Multilevel analyse

Het project 'Kaatje Klank' heeft een **significant effect** op het **foneembewustzijn** van kleuters uit de **tweede kleuterklas**.

Resultaten multilevelanalyse

	F-waarde	p-waarde
Deelname aan het project 'Kaatje Klank'	16,468	< 0,001 *
Score op de pretest foneemherkenning	28,104	< 0,001 *
Opleidingsniveau moeder (SES)	11,468	<0,001 *
Interactie-effect tussen SES en project	4,933	0,008 *
Leeftijd	12,792	< 0,001 *
Articulatievaardigheden	4,847	0,029 *

Vergeleken met $\alpha < 0,05$

Geen effect van klas
Geef effect van meertaligheid

In de Kaatje-Klankscholen scoren kleuters met een hoge SES significant beter dan de kleuters met een matige en lage SES.

Verklaarde variantie: 44 %

Resultaten foneembewustzijn: beschouwing Succeselementen van Kaatje Klank?

Jonge leeftijd kleuters (2de kleuterklas)

(Bus en Ijzendoorn, 1999; Hesketh, Dima en Neslon, 2006;
Shanahan & Lonigan, 2010; Yeh, 2003)

Maar: in dit project verklaart leeftijd 5% van variantie

Succeselementen van Kaatje Klank?

Systematische en expliciete instructie:

- Zorgvuldig opgebouwde handleiding/lessenreeks
- Ondersteuning door leerkracht: modeling & scaffolding
- Aangepaste feedback geven

(McGee & Ukrainetz, 2009; Phillips, Clancy-Menchetti & Lonigan, 2008;
Yopp H. & Yopp R., 2000)

Succeselementen van Kaatje Klank?

Focus op foneembewustzijn bij Kaatje Klank

↔ traditioneel weinig aandacht voor fonologisch bewustzijn
in de kleuterklassen

↔ vooral rijmactiviteiten in kleuterklassen

(Hulme et al., 2002; Yeh, 2003; Schneider et al., 1997; Ukrainetz, Nuspl, Wilkerson & Beddes, 2011; Phillips, Clancy-Menchetti & Lonigan, 2008)

Succeselementen van Kaatje Klank?

Herhaling, cyclische opbouw

(Phillips, Clancy-Menchetti & Lonigan, 2008)

Instructie = speels, interactief en sociaal

(Yopp H. en Yopp R., 2000)

Succeselementen van Kaatje Klank?

Focus op articulatie van klanken

Relatie articulatie en fonologisch bewustzijn

(Hesketh, Dima & Nelson, 2006;
Mann en Foy, 2007; Rvachew, 2003).

Betere articulatievaardigheden

➔ grotere vooruitgang in fonologisch bewustzijn

(McDowell, Lonigan & Goldstein, 2007).

Succeselementen van Kaatje Klank?

Workshops/opleiding voor leerkracht

➔ Inzicht in ontwikkeling van foneembewustzijn
& in effectieve instructies/activiteiten

(Yopp H. & Yopp R., 2000)

Invloed van opleidingsniveau moeder?

- **Wel invloed:** McDowell, Lonigan & Goldstein (2007); Lundberg, Larsman en Strid (2010); Webb, Schwanenflugel & Kim (2004)

Geen invloed: Ehri et al. (2001)

- **Oorzaak? cognitieve capaciteiten van kinderen**
+ verminderd aanbod van omgeving

(Lundberg, Larsman en Strid ,2010;
McDowell, Lonigan & Goldstein, 2007)

Invloed van meertaligheid?

- Meertaligheid positief effect op ontwikkeling van metalinguïstisch bewustzijn .
- Afhankelijk van combinatie van talen die kind spreekt.
- Afhankelijk van taalbeheersingsniveau van de talen die kind spreekt.

Link met opleidingsniveau moeder

Aanbevelingen voor Kaatje Klank

Extra instructies bij kinderen met lage SES:

Doel: Cognitive load reduceren

Oefenfrequentie: lage SES > hoge SES

Hoe? Preteaching (~ voorschotsbenadering)

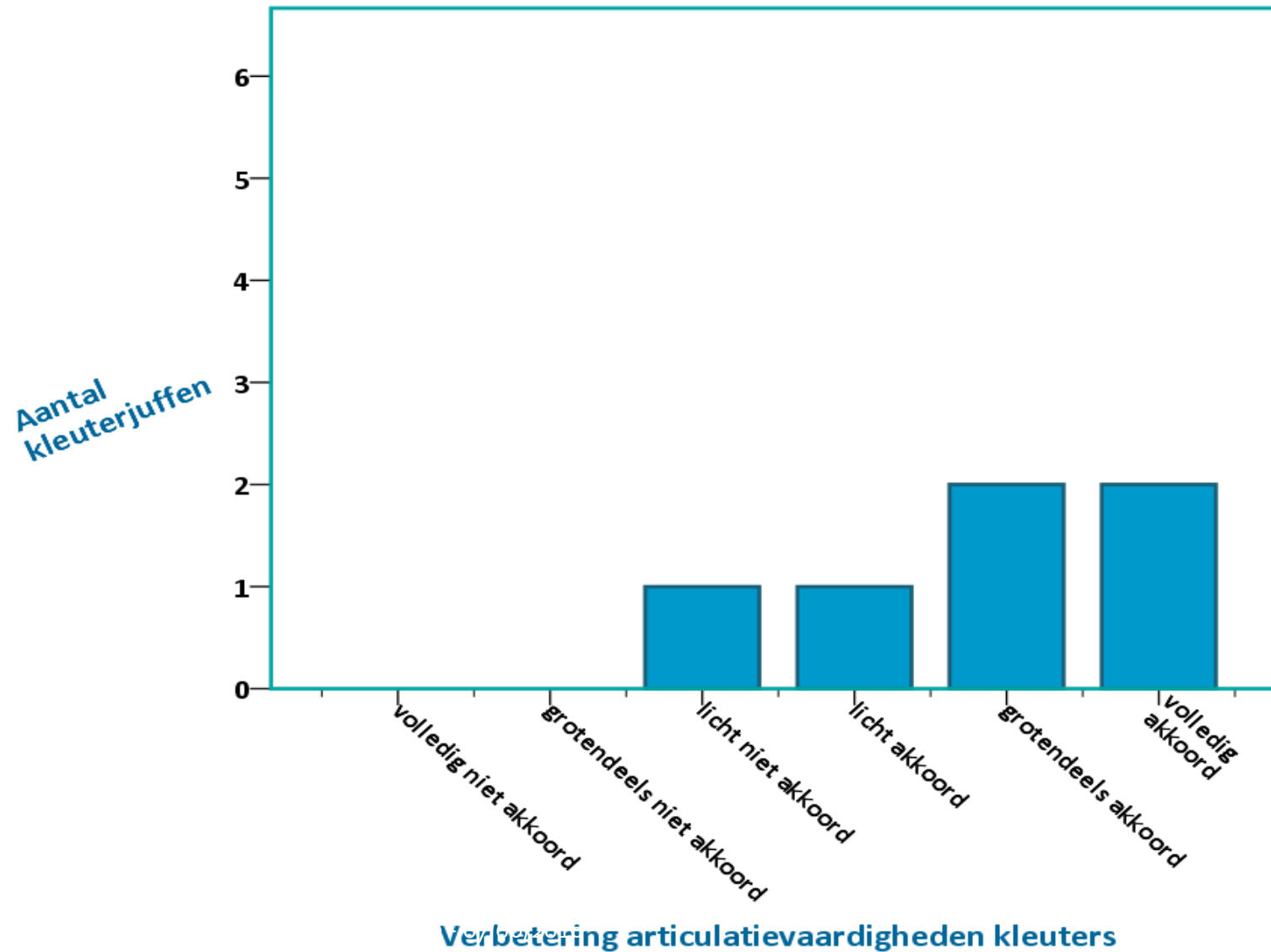
Tweede semester starten

Letterbeeld integreren (Hecht et al., 2000)

Kleine groep (Ehri en collega's, 2001)

Kinderen groeperen per niveau (Phillips, Clancy-Menchetti en Lonigan, 2008)

Ingeschatte effectiviteit: Heeft KK effect op de **articulatievaardigheden**?

Verbeterde de methode de articulatievaardigheden?

“M, een kindje die het toch wel moeilijk heeft met een aantal klanken is enorm bezig thuis met het oefenen voor Kaatje Klank (vertelde de mama mij). Ze was echt zelf heel blij om te zien welk effect Kaatje op het spreekgedrag van M. had.”

Dia 78

FM45

“Mats, een kindje die het toch wel moeilijk heeft met een aantal klanken is enorm bezig thuis met het oefenen voor Kaatje Klank (vertelde de mama aan mij). Ze was echt zelf heel blij om te zien welk effect Kaatje op het spreekgedrag van Mats had.” (Juf Hilde)

Fergie Martens; 21/10/2015

Verbeterde de methode de articulatievaardigheden?

“Heel soms hoor ik de kinderen elkaar verbeteren bv. ‘ik hoor dat jij gloen zegt, maar het is groen’. Best grappig, maar het heeft duidelijk effect.”

(Juf Hilde)

“De kleuters komen zeggen ‘Juf, ik weet nog een woord met een /r/: Rox.’ Ze oefenen de klank /r/ tijdens het spelen in de hoeken, op de trap,...”

(Juf Leen)

Welke factoren hebben een invloed op de posttestscore 'articulatie: nazeggen van nonsenswoorden'?

Positief effect

- resultaat pretest
- (klas)

Geen effect

- project
- SES thuistaal
- opleidingsniveau moeder
- leeftijd
- foneembewustzijn

Resultaten articulatie: beschouwing

Geen significant effect van project op 'articulatie nonsenswoorden'

Beide projecten werken intensiever rond taal

- *Wereldwoorden: woordenschat, luisteren, verhaalbegrip, denkstimulerende vragen, ...*
- *Kaatje Klank: focus op klankbewustzijn + klank + korte woorden*

Geen controlegroep zonder extra taalactiviteiten

Resultaten articulatie: beschouwing

Nadelen test:

- Geen spontane spraak, herhalen nonsenswoorden
- Subjectief: menselijke beoordelaar
(77–91% betrouwbaarheid tss transcribenten)

Duur project:

- Relatief kort (12 weken)
- Doelklanken /r/ en /s/ hoeven nog niet verworven te zijn.

Resultaten articulatie: beschouwing

Verschillen tussen klassen

- Instructiekwiteit?
- Invloed peers?
- Frequentie taalaanbod?

Aanbevelingen voor Kaatje Klank

'Whole language based approach' (Pamplona, et al., 2004)

- ➔ algemene taalvaardigheden stimuleren
- ➔ betekenisvolle context via spel en boeken
- ➔ ook dan inzetten op impliciete en neutrale feedback

Aanbevelingen voor Kaatje Klank

Meer spreekkansen:

- Bv KK activiteiten naspelen in Kaatje Klank hoekje
- Bv Vertelplaten
- Bv Versjes: spelen met klanken, tongtwisters

Samenvatting

1. Kaatje Klank methode ontwikkeld op basis van recente wetenschappelijke inzichten.
2. Foneembewustzijn kan succesvol gestimuleerd worden in 2de kleuterklas met methode Kaatje Klank.
3. Effect van methode Kaatje Klank op articulatie is onduidelijk.
4. Extra inzetten op kinderen met lage SES is noodzakelijk → *proefproject loopt*

Kaatjes menu

- Achtergrond
- Didactische principes
- Methode 'Kaatje Klank'
- **Dankwoord**

Dank aan

- PWO (Odisee)
- Leden van de stuurgroep: taaldocenten, pedagogen en onderzoekers van Odisee, OCB, pedag. begeleidingsdiensten, kleuteronderwijzers
- Experten: Ingrid Herreman, Astrid Geudens, Ellen Vandewalle, Kris Van den Brande, Koen van Gorp, Sharolyn Pollard-Durodola en Jorge Gonzalez
- Juffen, directies & zorgondersteuners
- Kinderen & ouders
- Fergie Martens, Mona De Smul
- 10 bachelorproefstudenten (kleuteronderwijs, Odisee Aalst+Brussel)

Disseminatie

- Uitgave methode met VVL, aug 2016
- Workshops via GPV (Odisee Aalst), vrij 10/02 en 17/02 '16-'17
- Workshops via CNO (UA), di 15/11 en do 1/12 '16-'17,
- Workshops via Onderwijsservice, woe 5/10 en 19/10 '16-'17